

ról vagy megmerevedéséről van-e szó, meglátása szerint bizonyos tekintetben tapasztalható előrehaladás, a tanárok azt teszik, amit tehetnek/tudnak, hogy az oktatást még jobbra tegyék, gazdagítsák. De a létező politikai modell megakadályozza, hogy túlságosan messzire jussanak, hogy felvegyék a küzdelmet a modern bajokkal szemben (mint a kockázatok nélküli biztonság keresése, saját magunk keresése, a jogaink hangsúlyozása a kötelességek helyett). Ha a francia rendszer nem ad megfelelő választ a meglévő bajokra (bináris osztályozás, osztályismétlések, kimaradók, lemorzsolódók magas aránya stb.), a rendszer nem lesz képes szembenézni azokkal a komoly kihívásokkal, amelyeket negyven évvel ezelőtt többek közt Bourdieu is jelzett.

(*Meuret, Denis: Gouverner l'école – Une comparaison France/États-Unis. Presses Universitaires de France, 2007, Paris. 217 p.*)

Kállai Gabriella

A GYÖTRÖDŐ AKADÉMIA: MINŐSÉG ÉS REGULARIZÁCIÓ A FELSŐOKTATÁSBAN

Louise Morley 2003-as könyve (*Quality and Power in Higher Education*) a mai egyetemi élet minden szereplőjéről szól, és naponta átélt dilemmák és kérdések széles tárházát vizsgálja a „minőség” és a minőség felett örökődő szervezetek által képviselt „hatalom” szemszögéből. Morley kutatásában angol felsőoktatási intézményeket vizsgál a *tanuló társadalom* és az *egész életen át tartó tanulás* fogalmakkal jellemezhető oktatáspolitikai kezdeti időszakában, kitérve arra, hogyan alakult ki történetileg a felsőoktatás minőségbiztosítása Nagy-Britanniában, s az angol akadémiai élet szereplői hogyan reagálnak a „minőségpolitikai diskurzusra” (quality discourse).

A minőségbiztosítás mára a világon mindenütt hangsúlyossá vált, és közhely, hogy a felsőoktatás az elit korszakból átlépett a tömegoktatás időszakába. Magától értetődő előírás minden európai felsőoktatási intézmény számára, hogy alapvető minőségbiztosítási és akkreditációs kritériumoknak feleljen meg. Az Európai Bizottság Kulturális és Oktatási Igazgatóságának *Focus on the Structure in Higher Education in Europe 2006/2007, National Trends in the Bologna Process*

c. kiadványában részletesen be is mutatja azokat a szervezeteket, amelyek az egyes tagországok szintjén felelősek az egyetemek oktatási tevékenységének ellenőrzéséért, illetve minőségbiztosításukért. Európai szinten ezek az intézmények egy jelenlegi formájában 2004-ben létrehozott egyesület tagjai (*European Association for Quality Assurance in Higher Education, ENQA*).

Az angol felsőoktatási intézmények vizsgálatából fontos következtetéseket lehet levonni a világszerte elterjedt akkreditációról és a minőségbiztosítási ellenőrzésről, illetve a velük kapcsolatos különböző véleményekről, hiszen az angol egyetemeket auditálják a leggyakrabban és a legrégebben a világon. (Nagy-Britannián kívül 1990-ben még csak Franciaországban és Hollandiában működtek Európán belül minőségbiztosítási testületek.) Ráadásul különösen nagy hatalommal bírnak az akkreditátorok Nagy-Britanniában, ahol a felsőoktatási kutatások értékelését (*Research assessment exercise*) 1986 óta négyévente végzi a felsőoktatást finanszírozó tanács (*University Grant Committee*). Ez a vizsgálat, ami meghatározza az intézményeknek utalt kutatási támogatásokat, legalább olyan fontos szereppel bír a brit intézmények gazdasági egyensúlya szempontjából, mint a hallgatók után beszedett tandíjak és egyéb normatívák bevételei. Ráadásul a több mint 20 év alatt kialakult rangsorban nehéz előrelépni. Így a tradicionális nagy múltú egyetemek mellett az új alapítású intézmények ebből a támogatásból jóformán nem is, vagy nagyon kis mértékben részesülnek. A brit intézmények oktatási programjait 1995 óta a Minőségbiztosítási Ügynökség (*Quality Assurance Agency*) vizsgálja.

A minőségügy kapcsán örök dilemmák kerülnek előtérbe, úgymint a következők pertinens kérdések: Mi az értékesebb egy egyetem megítélése szempontjából az oktatás vagy a kutatás? A nem kutató oktató egyetemi tanárokat *páriáknak* kellene tekintenünk, mivel nem hoznak kutatási támogatást az egyetem számára, s az akkreditációnál is kevesebbet nyomnak a latban? Az egyéni kutatási teljesítmények megbecsülése és a tanárok kényszerű versenyztetése inkább önzést és belső feszültségeket szít, ahelyett hogy a közös kutatási projekteken keresztül erősödne az együttműködés? Az egyetemi tanárnak szükséges-e pedagógiai, netán andragógia továbbképzés? Miért éri úgy a brit egyetemi tanárok egy része, hogy egy pedagógiai-módszertani továbbképzésen való részvétel tanárként a hitelességét kérdőjelezi meg, „felesleges idővesztés”, ráadásul nem jár

együtt „szakmai” – értsd a szakterületéhez köthető – fejlődéssel?

Hasonló aktuális kérdések armadájával találkozik az olvasó, miközben a könyvet forgatja. Tézis és antitézis, valódi szintézis nélkül, az amit Morley könyvében találhatunk. A szerző ugyanakkor explicit módon a felsőoktatási minőségbiztosításának kemény kritikáját adja. Minden fejezetben ütközteti a véleményeket, és a zárószó – egyben átvezető gondolat a folytatáshoz – moralizál a minőségbiztosítási rendszer szubjektív és igaztalan volta felett. Íróként igyekszik a tudományos értékmentesség álláspontját felvenni, részben megadva a lehetőséget az olvasója számára, hogy a legszimpatikusabb véleménnyel azonosuljon. Saját nézőpontjáról azonban elemzése „árulkodik”: a témák elrendezése és a mélyinterjúkból vett idézetek sorrendje, illetve a feltett kérdések egyértelművé teszik álláspontját. Tényfeltáró munkáról van szó, amely ugyanakkor lehetséges megoldásokat és fejlesztési javaslatokat nem fogalmaz meg.

A könyv alapvetően egy kutatás eredményeit tárja az olvasó elé. Nem elsősorban a minőség, hanem annak regularizációja, illetve értékelése állnak a kutatás és a kritikus elemzés középpontjában. Módszertanát tekintve egy nem szignifikáns mintavételű kvalitatív kutatásról van szó. Nagy-Britannia 35 felsőoktatásban dolgozó szakemberével készített a szerző fleg strukturált interjúkat, interjú alanyait 50–50 százalékból tradicionális, illetve új, 1992 után alapított egyetemekről válogatta, munkakörüket tekintve egyenlő arányban kerültek ki a tanárok és az adminisztratív feladatokat ellátó akadémiai szakemberek köréből. Az interjúalanyok mind érintettek a felsőoktatás minőségének ellenőrzésében, vagy mint ellenőrök, vagy mint ellenőrök, s egyharmaduk kifejezetten az intézmények belső minőségbiztosításáért felelős munkahelyén. A kis mintavételből kifolyólag megkérdőjelezhető a következtetések általánosíthatósága, azonban a kérdéssel a munkájuk folyamán találkozók gyakorló szakemberek a minőségmérés, illetve a felsőoktatás minőségének számos problematikus oldalára mutatnak rá.

A könyv kilenc fejezetben mutatja be a vizsgált jelenséget. Elsőként a téma oktatáspolitikai kontextusát járja körül, és utal a minőségbiztosítást szükségessé tévő globális problémákra. A második fejezetben a minőségbiztosítási mozgalom történeti kialakulása, nemzetközi dimenziói, valamint az oktatás és a kutatás dichotómiája

és az egyetemi tanári lét kerül górcső alá a minőségbiztosítás tükrében. A harmadik részben az újmenedzserializmus – ami Morley olvasatában a felsőoktatás világában megjelenő taylorizmussal egyenértékű –, a minőség iparosodása, az auditok költségvetése, és a mögöttük megbújó értékrend állnak a középpontban, valamint az új egyetemi menedzsment szerkezeti felépítése, amelynek összetételét szintén az auditokra való felkészülés határozza meg. A negyedik fejezet az egyetemi élet szereplőinek megváltozott munkakörülményeit, feladatkörét és új identitását vizsgálja.

Formabontó abból a szempontból, hogy az egyetemi létet pszichoszociális oldaláról vizsgálja: az akkreditáció előtti kölcsönös egymásrautaltságot az egyetem berkein belül, a stresszt és a szegénytől való fenyegetettség érzését az audit előtt, illetve a siker és büszkeség érzetét utána. Az érzelmek aktiválása a szervezeten belül új energiák és motivációk forrásaként kerül bemutatásra, a hagyományos „hidegfejjel gondolkodó tudós” ellentételezéseként. Az ötödik rész az egyetem mint munkáltató és munkavállalói között újrafarmálódó viszonyokat vizsgálja: a növekvő óratérhek, az egyetemi tanárok multidiszciplináris tudása és az ezzel szemben támasztott igény és a minőség kerülnek mércére. A hatodik fejezetben a minőségbiztosítással kapcsolatban az egyetemen mint munkahelyen létrejövő kollegiális kapcsolatok, az auditok megélése a mindennapi munkában, valamint az akadémiai háttérrel rendelkező minőségellenőrök és az egyetem dolgozói közötti viszonyok kerülnek a fókuszba. A hetedik részben a figyelem az egyetemi fogyasztóivá avasztott hallgatókra fordul, és szerepükre a minőségmérésben. A hallgatói véleményezés és folyamatát Morley pozitívan ítéli meg, mivel felborítja az egyetemi hallgató/egyetemi tanár korábbi egyoldalú hatalmi viszonyát, ugyanakkor kétséges, hogy a hallgatói testületek mennyire képviselik a hallgatókat. A nyolcadik fejezetben a minőségmérés és az esélyegyenlőség, illetve esélyegyenlőtlenség problematikája kerül sorra, különös tekintettel a nemek közötti esélyegyenlőségre és munkamegosztásra. Az utolsó részben az intézmények rétegződésének jelenségét tárgyalja a szerző, ami a rendszeres auditok hosszú távú következménye, és sugallja, hogy szükséges lenne az egyetemi élet szereplőinek belső társadalmi konszenzusával újragondolni a minőség kérdését.

Minőség és hatalom? Morley számára az oktatás minőségbiztosítása egy összetett hatalmi hálóban helyezkedik el. A hatalmat a minőségellen-

örzésnél a szakértelem és a szakszerűség nevében gyakorolják, vallja Morley, azonban a megfigyelő és megfigyelt közötti viszony mögött szubjektív elemek is megjelenhetnek. A standardok, a szabályok létrehozása is feltételeznek implicit módon bizonyos érdekeket, amelyek aztán a megmérettetésnél bizonyos intézmények számára kedvezőek, mások számára pedig defavorizálóak.

Morley könyve esszé típusú elemzés, amely elter a mai pozitivistá tudományszemlélet irányvonalától. A posztmodern feminista kutatók közé sorolja magát, s ennek megfelelően a többféle, és helyzetfüggő értelmezési lehetőségeket, a részegész vonatkozásában pedig a szerkezeti töredezettség elvét érvényesíti írásában. Az egyetemekkel kapcsolatos számszerű adatok szellemisége iránt teljesen elutasító. Talán köthető ez az akkreditációval kapcsolatos ellenszenvéhez, hiszen ott egyszerű számok fejezik ki a „minőséget”, az értékelés végeredményét: a felsőoktatási kutatások értékeléséhez hétjegyű skálát, az oktatási programok és intézmények elbírálásához 24 pontos rendszert használnak Nagy-Britanniában, és akkor még nem beszéltünk az egyetemi rangsorok igen összetett pontrendszeréről. Morley egyetlen táblázatot, adatsort sem közöl, csupán magát a minőségbiztosítás és a szabályozásának folyamatát vizsgálja. Elemzését az igen bőséges és

a jelenséget alaposan körüljáró szakirodalmi ismereteire, a jelenség történeti perspektíváinak bemutatására, valamint az interjúalanyok nyilatkozataira építi.

Morley meglátásai sokszor érdekesek, azonban a mai felsőoktatási szakemberek számára kevés újat hoznak. Ugyanakkor a vizsgált jelenségből levont általános következtetések messzemenőkig érvényesek az átalakuló Európai felsőoktatásra. A könyv tematikája aktuális hazánkban is, hiszen a magyarországi főiskolák és egyetemek többsége nemrég jutott túl az akkreditáción, ahol minőségbiztosítási kérdéseknek is fontos szerep jutott. Tanulságos látni, hogy ez a jelenség máshol is megosztja az akadémiai élet szereplőit. Fontos dokumentuma lehet az oktatástörténetnek a tömegesedés időszakának paradigmaváltásáról és a felsőoktatás megosztottságáról a minőségügy és a regularizáció témakörében, illetve oktatáspolitikai elemzés tárgya lehet, hiszen összefoglalja a gyötrődő akadémiai szereplők „belső társadalmi vitáját” az oktatás minőségbiztosítása kapcsán. (*Louise Morley [2003]: Quality and Power in Higher Education. Philadelphia, PA, Society for Research into Higher Education & Open University Press. 200 p.*)

Benkei Kovács Balázs